

NİZAMİ GƏNCƏVİ ADINA
MİLLİ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI MUZEYİ

ISSN 2522-4808 (Print)
ISSN 2702-0034 (Online)

RİSALƏ

Elmi araşdırmalar jurnalı

№ 2 (29)

Bakı – “Elm və təhsil” – 2025

**Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi
Elmi Şurasının 14 noyabr 2025-ci il tarixli (protokol № 11)
qərarı ilə çap olunur**

Baş redaktor:

**Rafael Hüseynov,
akademik**

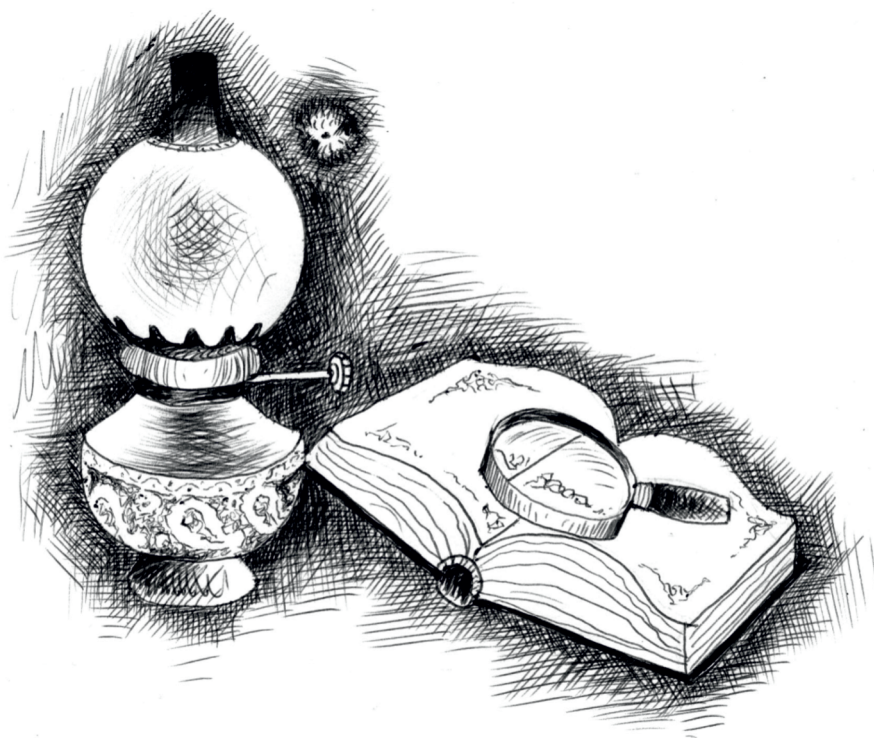
Redaksiya heyəti:

**Kamil Allahyarov, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Xatirə Bəşirli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Şəfəq Əlibəyli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Aida Qasımova, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Tofiq Məlikli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Rəhilə Qeybullayeva, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Bakı Slavyan Universiteti, Azərbaycan
Mehdi Kazımov, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan
Ali Yavuz Akpınar, professor, doktor, Boğaziçi Universiteti, Türkiyə
Hasan Cavadi, professor, doktor, Kaliforniya Universiteti, ABŞ
Firuza Melvil, doktor, Kembric Universiteti, Böyük Britaniya
Özgen Felek, professor, doktor, Yel Universiteti, ABŞ
Campiero Bellinceri, doktor, Venesiya Ka Foskari Universiteti, İtaliya
Mbaye Lo, professor, doktor, Dyuk Universiteti, ABŞ
Hendrik Boesoten, professor, doktor, Maynz Universiteti, Almaniya
Nataliya Çalisova, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
Rusiya Dövlət Humanitar Universiteti, Rusiya Federasiyası
Gulbahor Aşurova, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
Alişir Navai adına Daşkənd Dövlət Özbək Dili və Ədəbiyyatı Universiteti, Özbəkistan
Şodimaxammad Sufiyev, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
Tacikistan Respublikası Elmlər Akademiyası, Tacikistan
Zemfira Səfərova, akademik, AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutu, Azərbaycan
Cəfər Qiyasi, AMEA-nın müxbir üzvü, Azərbaycan
Məryəm Əlizadə, sənətsünəşliq doktoru, professor,
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, Azərbaycan
Marko Realini, professor, doktor, İtaliya Milli Tədqiqat Şurası, İtaliya**

**Risalə. Elmi araşdırmalar jurnalı. № 2 (29)
Bakı, “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 2025, 136 s.**

Orta əsrlərdə müsəlman Şərqiində yaradılan elmi əsərlər “risalə” adlanırdı. Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin klassik ənənəyə riayətlə “Risalə” adlandırılmış, ədəbiyyatşünaslıq və mədəniyyətşünaslıq problemlərinin elmi araşdırmalarından ibarət məqalələr toplusu ildə iki dəfə (yaz və payız) nəşr edilir. Bu elmi araşdırmalar jurnalı məzmunu etibarlı ilə filologiya (Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı, ədəbiyyat nəzəriyyəsi, ədəbi təhlil və tənqid, folklorşünaslıq, mətnşünaslıq) və sənətsünəşliq (muzeyşünaslıq) sahələri üzrə məqalələri əhatə edir. "Risalə" elmi araşdırmalar jurnalı filologiya və sənətsünəşliq elm sahələri üzrə Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi dövrü elmi nəşrlər siyahısındadır. 2019-cu ildə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin "Mətbu nəşrlərin reyestri"nə daxil edilmişdir (Reyestr № 4216). Eyni zamanda, "Risalə" elmi araşdırmalar jurnalı 05 aprel 2018-ci ildən EBSCO beynəlxalq elektron məlumat bazasına daxil edilmişdir (Müqavilə № 46516).

Oxuyacaqlarınız

RİSALƏ

Elmi araşdırmalar jurnalı

№2.2025(29)

Mündəricat

KLASSİK İRS: TARİXİ VƏ NƏZƏRİ PROBLEMLƏRİ

HÜSEYNOV Rafael.

Şərqsünas Böyükağa Hüseynovun elmi və ədəbi irsi

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.021

KƏRİMOVA Leyla.

Ədalət anlayışı Nizami Gəncəvinin poetik dünyagörüşündə

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.025

NARİMANOVA Chinara.

Nasimi through Gibb's eyes: the transmission of hurufi mysticism to the west

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.029

YENİ VƏ MÜASİR DÖVRDƏ ƏDƏBİ-MƏDƏNİ PROSES

ABİDQIZI Göyərçin.

Cənubi Azərbaycandan gələn mühacirlərin Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında yeri

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.032

HÜSEYNOVA Aytən.

“Məktəb” jurnalının Azərbaycan elmi-pedaqoji fikrində və maarifçilik tarixində rolu (1911-1920)

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.035

HÜSEYNOVA Məleykə.

Naşide Gökbudakın “Fəraye” romanında ekotənqid

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.039

QƏHRƏMANOVA Ulduz.

Bədii əsərlərdəki süjet problemi ədəbiyyatşünaslıq müstəvisində

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.043

TARİXİ-MƏDƏNİ ABİDƏLƏRİN QORUNMASI VƏ TƏDQIQI. MUZEYŞÜNASLIQ

ƏLİYEVƏ Zənfira.

Tofiq Bakıxanov yaradıcılığından səhifələr

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.047

İBRAHİMLİ Nigar.

Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin müasir ekspozisiya

ərtibatı və muzeylərarası inteqrasiya

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.051

SADİQOVA Rəhilə.

Qarabağ mədəni irsinin hüquqi və elmi müstəvidə mühafizəsi: Nizami muzeyinin konseptual rolu

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.2.29.058

UOT: 069.7

Rəhilə SADIQOVA

Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi

E-mail: rehile.sadiqova_87@mail.ru

ORCID: 0000-0002-2936-6159

QARABAĞ MƏDƏNİ İRSİNİN HÜQUQİ VƏ ELMİ MÜSTƏVIDƏ MÜHAFİZƏSİ: NİZAMİ MUZEYİNİN KONSEPTUAL ROLU

Açar sözlər: mədəni irsin təbliği, Nizami muzeyi, Qarabağ, muzey fəaliyyəti, hüquqi mühafizə

Keywords: promotion of cultural heritage, Nizami Museum, Karabakh, museum activities, legal protection

Ключевые слова: продвижение культурного наследия, музей Низами, Карабах, музейная деятельность, правовая охрана

Giriş. Mədəni irs yalnız keçmişin maddi izləri deyil, həm də bir xalqın kimliyini, mənəvi yaddaşını və mədəni suverenliyini ifadə edən fundamental dəyərlər toplusudur. XX və XXI əsrlərdə dünyada baş verən silahlı münaqişələr nəticəsində mədəni irsə qarşı edilən zorakılıqlar bu sahədə beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən hüquqi mexanizmlərin formalaşdırılması zərurətini yaratmışdır. Bu kontekstdə, Azərbaycanın Qarabağ bölgəsindəki mədəni irs nümunələrinin hüquqi qorunması və bərpası məsələsi təkə milli yox, həm də beynəlxalq hüquq müstəvisində əhəmiyyət kəsb edir.

Ermənistanın işğalçı siyasəti nəticəsində 30 ilə yaxın müddətdə Qarabağ ərazisində çox sayda tarixi abidə, muzey, məscid, məqbərə, məişət və mədəniyyət nümunələri dağıdılmış, talan olunmuş və ya mənimsənilmişdir. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi və Beynəlxalq Münasibətlərin Təhlili Mərkəzinin birgə hazırladığı bəyanatda qeyd olunur ki, işğal dövründə ələ keçirilmiş ərazilərimizdə 22 muzey dağıdılmış, 10 minlərlə qiymətli və nadir eksponat ya məhv edilmiş, ya Ermənistanı aparılmış, ya da dünyanın müxtəlif ölkələrində keçirilən auksionlarda satışı çıxarılmışdır ki, bu da beynəlxalq hüququn kobud şəkildə pozulmasına səbəb olmuşdur.

Qarabağda mədəni irsin qorunması üzrə hüquqi çərçivə həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə möhkəmləndirilmişdir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 77-ci maddəsi və “Mədəni irs haqqında” qanuna əsasən, dövlət mədəni sərvətlərin qorunmasını təmin etməklə vətəndaşların tarixi-mədəni dəyərlərə çıxış hüququnu təmin etməyə bərlüdür. Beynəlxalq müstəvidə isə bu sahədə əsas hüquqi sənədlər 1954-cü ildə qəbul olunmuş Haaqa Konvensiyası və YUNESKO-nun 1972-ci il Konvensiyası hesab olunur. Məqalədə əsas məqsəd hüquqi sənədlər kontekstində Qarabağ mədəni irsinin mühafizəsi məsələsini nəzərdən keçirmək və bu istiqamətdə Nizami muzeyinin fəaliyyətini dəyərləndirməkdən ibarətdir.

Qarabağ mədəni irsinin mühafizəsi hüquqi yanaşma kontekstində. Qarabağ bölgəsi əsrlər boyu Azərbaycan mədəniyyətinin mühüm mərkəzlərindən biri olmuşdur. Şuşa, Xankəndi, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl və digər şəhər və kəndlər memarlıq, ədəbiyyat, musiqi, təsviri sənət və folklor baxımından zəngin mədəni irs nümunələri

ilə fərqlənmişdir. Bu irs təkcə Azərbaycan xalqının deyil, bəşəriyyətin ortaq dəyəri kimi qorunmalı və gələcək nəsillərə ötürülməlidir. Məhz bu səbəbdən Qarabağ mədəni irsinə hüquqi müstəvidə yanaşma həm yerli qanunvericiliyin, həm də beynəlxalq hüququn obyektidir.

Azərbaycan Respublikasında mədəni irsin hüquqi mühafizəsi aşağıdakı əsas normativ sənədlərlə tənzimlənir:

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 77-ci maddəsi dövlətin mədəniyyətin inkişafı və qorunması sahəsində öhdəliklərini müəyyən edir [6].

“Tarixi və mədəni abidələrin qorunması haqqında” qanun (1998) – bu sənəd mədəni irs nümunələrinin qeydiyyatı, bərpası, elmi tədqiqi və təbliği qaydalarını müəyyən edir [9].

“Muzey işi haqqında” qanun (1998) – dövlət muzeylərinin hüquqi statusunu, fəaliyyət sferalarını və mədəni maarifləndirmə funksiyalarını tənzimləyir [7].

Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi haqqında Əsasnamə – bu sənəd nazirliyin mədəni irsin qorunması sahəsində səlahiyyətlərini təsbit edir [8].

Yuxarıda qeyd olunan qanunlar Qarabağda yerləşən və işğaldan azad edilmiş ərazilərdəki mədəni irsin dövlət səviyyəsində hüquqi mühafizəsini təmin etməyə imkan verir.

Qarabağ mədəni irsi həm də beynəlxalq hüququn predmetidir. Azərbaycan bir sıra mühüm beynəlxalq konvensiyaların tərəfdaşı olaraq öz ərazisindəki mədəni irsin qorunmasına dair öhdəliklər götürmüşdür:

1954-cü il Haaqa Konvensiyası – “Silahlı münaqişələr zamanı mədəni sərəvlərin qorunması haqqında” bu konvensiya müharibə zamanı mədəniyyət obyektlərinə hörmətlə yanaşmağı və onların qorunmasını tələb edir. Ermənistanın işğal dövründə bu sənədin tələbləri ciddi şəkildə pozulmuşdur [12].

1972-ci il YUNESKO Konvensiyası – “Dünya mədəni və təbii irsinin qorunması haqqında” bu sənəd mədəni irsin bəşəriyyətin ortaq dəyəri kimi qorunmasını nəzərdə tutur [9].

2003-cü il YUNESKO Konvensiyası – “Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında” sənəd Azərbaycanın folklor, musiqi və ənənəvi sənət nümunələrinin də hüquqi mühafizəsini təmin edir [14].

BMT-nin İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar haqqında Paktı (ICESCR) – bu sənədə əsasən, hər kəsin mədəni həyatda iştirak etmək və mədəni irsdən bəhrələnmək hüququ vardır [10].

Ermənistanın işğalı nəticəsində isə beynəlxalq hüququn bir neçə prinsip və norması pozulmuşdur:

- Mədəni abidələrin qəsdən dağıdılması (Haaqa Konvensiyası, maddə 4).
- Tarixi ərazilərdə abidələrin mənimsənilməsi və mənşəyinin saxtalaşdırılması.
- Qeyri-maddi mədəni irsin – xalq musiqisi, etnoqrafik ənənələrin təcrid edilməsi və məhvə məruz qalması.

Azərbaycan Respublikası bu pozuntulara qarşı beynəlxalq platformalarda hüquqi mübarizə aparmaqda davam edir. 2021-ci ildə Azərbaycan YUNESKO-ya çoxsaylı mədəni irs obyektinin dağıdıldığını sübut edən sənədlər təqdim etmişdir. Bu materiallar həm də gələcək məhkəmə iddiaları üçün hüquqi baza rolunu oynayır.

Qarabağ mədəni irsinin qorunması sahəsində Nizami muzeyinin konseptual missiyası. Qeyd etmək lazımdır ki, müharibədən sonrakı dövrdə mədəni irsin bərpası və təbliği yalnız texniki və estetik proses, yaxud ədalətin bərqərar olması aktı deyil,

həm də mühüm sosial bir vəzifədir. Bu çərçivədə Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi mühüm bir funksiyanı yerinə yetirir. Muzey təkcə bədii və mədəni eksponatların sərgiləndiyi məkan deyil, həm də milli mədəni irsin hüquqi müdafiə predmeti kimi təqdim olunduğu, ictimai şüurun formalaşdırıldığı və kollektiv yaddaşın bərpa olunduğu mühüm elmi-mədəni mərkəzdir.

Mədəni irsin qorunması təkcə onun fiziki bərpası ilə yekunlaşmır. İrsin ictimaiyyətə tanıtılması, gənc nəsillərə ötürülməsi və qlobal mədəniyyət müstəvisində təbliği həmin dəyərlərin yaşadılması baxımından həlledici əhəmiyyət daşıyır. Bu mənada, Nizami muzeyi, o cümlədən, muzeyin Xurşidbanu Natəvan adına Qarabağ filialı təkcə mədəni irsin hüquqi sahibliyinin simvolu deyil, həm də onun geniş auditoriyalara təqdim olunduğu maarifləndirici və ideoloji platformadır.

Məlumdur ki, *1992-ci ilin may ayının 8-də Şuşa şəhəri Ermənistanın silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edildikdən sonra Nizami muzeyinin Qarabağ filialında toplanmış yüzlərlə nadir sənət incisi, rəsm əsərləri, xalçalar, miniatürlər, xatirə əşyaları, arxeologiya nümunələri işğalçılar tərəfindən dağıdılaraq qəsd edilmişdir. İstər 30 ilə yaxın davam edən münaqişələr dövründə, istərsə də tarixi ərazilərimizin bərpasından sonra Qarabağ mədəni irsinin qorunması və təbliği sahəsində Nizami muzeyinin üzünə böyük məsuliyyət düşmüşdür və bu mənada, onun özünəməxsus konseptual missiyası vardır.* Konseptual missiya təkcə konkret fəaliyyət planlarını deyil, muzeyin mədəni irsə münasibətini formalaşdıran ideoloji çərçivəni və bu çərçivənin cəmiyyətə yönəlmiş məqsədlərini müəyyən edir. Bu baxımdan, Nizami muzeyinin Qarabağ mədəni irsi ilə bağlı fəaliyyəti yalnız bu irsin təbliği ilə məhdudlaşmır, həm də mədəni hüquqların müdafiəsi və tarixi ədalətin bərpası missiyasını daşımaqla Ermənistanın mədəniyyətimizə qarşı törətdiyi vandalizmi əcnəbilərin diqqətinə çatdırır. Ədəbiyyat muzeyində hər gün onlarla xarici qonağa təqdim olunan izahatlar nəticəsində onlar nəinki sadalanan həqiqətlərdən xəbərdar olur, həm də qələbədən sonrakı dövrdə işğaldan azad edilmiş ərazilərdəki maddi mədəniyyət nümunələrinin dövlət tərəfindən bərpa və təmir edildiyini öyrəndikdə şad olduqlarını bildirir, bu xüsusda öz təəssüratlarını muzeyin Rəy kitabında qeyd edirlər.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 2007-ci il tarixli “Mədəni hüquqlar üzrə Xüsusi Məruzə”sində qeyd olunur ki, hər bir insanın mədəni irsə çıxış və ondan istifadə hüququ vardır. Bu hüquq insanların öz mədəniyyətlərini yaşamaq, öyrənmək və inkişaf etdirmək azadlığını təmin edir. Nizami muzeyi də burada nümayiş olunan *Qarabağ mədəniyyəti, ədəbiyyatı və tarixini əks etdirən qiymətli eksponatların timsalında hər bir Azərbaycan vətəndaşının* mədəni irsə çıxış hüququnun reallaşdırılması, yəni mövcud mədəni irs nümunələri vasitəsilə hər kəsin Qarabağ ədəbiyyatı və sənətinə sərbəst şəkildə çıxış əldə etməsinə şərait yaratmaq, eyni zamanda, əcnəbi vətəndaşları bu mövzuda maarifləndirmək kimi mühüm vəzifələri yerinə yetirir.

Qarabağ mədəni irsi Nizami muzeyinin ekspozisiyasında. Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi Qarabağ bölgəsinə xas mənəvi sərvətin toplanması, sistemləşdirilməsi və təbliği baxımından mühüm elmi-mədəni platforma funksiyasını yerinə yetirir. Bu mənada, muzeyin ekspozisiyasında Qarabağ ədəbi-mədəni mühitini təcəssüm etdirən bir sıra dəyərli eksponatlar yer almaqdadır. Milli yaddaşın canlı qalmasına xidmət edən bu eksponatlar həm tarixi şəxsiyyətlərə məxsus şəxsi əşyalardan, həm də Qarabağ ədəbiyyatı elmi və mədəniyyətini təmsil edən maarifçi ziyalıların çoxsaylı xatirə əşyaları və portretlərindən ibarətdir. Qarabağdan

olan şair və yazıçılara həsr edilmiş guşələrdə nümayiş etdirilən qiymətli nümunələr əsasında həm bu zəngin irsin tarixi əhəmiyyətindən, həm də onun müasir dövrdə milli özünüdərk və mədəni kimlik prosesində oynadığı mühüm roldan söz açılır.

Yuxarıda qeyd olunan həmin nadir eksponatları nəzərdən keçirək. Bunlar aşağıdakılardır:

- Pənahəli xanın gülləbatmaz köynəyi – üzərində Qurani-Kərimdən ayələr yazılmış bu dəyərli eksponatı muzeyə C.Məmmədquluzadənin həyat yoldaşı, Pənahəli xan Cavanşirin nəslindən olan Həmidə xanım Cavanşir vermişdir [5, s.332; 11].
- Pənahəli xana aid dövlət fərmanları – XVIII əsrdən nəsilbənəsil qorunub saxlanan bu əmrlər C.Məmmədquluzadənin zəngin arxivi və şəxsi əşyaları ilə birgə muzeyə daxil olmuşdur (1954) [5, s.334].
- Xurşidbanu Natəvan və ailə üzvlərinə məxsus əşyalar – bunlardan qırmızı rəngli mahud üzərində muncuqlu başmaq, Xan qızının öz əli ilə tikdiyi qrafın örtüyü, quranqabı, fransız əsilli yazıçı Aleksandr Dümanın Natəvana hədiyyə etdiyi, fil dişindən hazırlanmış şahmat fiqurları xüsusilə diqqətəlayiqdir [1, s.199-200].
- Vaqif türbəsinin maketi – qədim Şuşada Azərbaycan tarixini özündə yaşadan məqbərə kompleksinin bu maketi erməni vandalizminin və müzəffər Ali baş komandan İlham Əliyevin quruculuq fəaliyyətinin bariz nümunəsi kimi Nizami muzeyini ziyarət edən qonaqlara təqdim olunur.
- Həmidə xanım Cavanşir və ailə üzvlərinə məxsus əşyalar – bunlar müxtəlif adda məişət əşyalarından ibarətdir (döş nişanı, kəlağayı, pul kisəsi, döşəkçə, canamaz, Əhməd bəy Cavanşirin oğlu Məhəmmədə aid döş nişanı və b.) [2, s.88-89].
- Firidun bəy Köçərli və həyat yoldaşı Badisəba xanıma məxsus əşyalar – 85 müxtəlif adda olan xatirə əşyaları 1959-cu ildə Badisəba xanımın bacısı qızı Müqəddənizə Vəkilova tərəfindən muzeyə hədiyyə edilmişdir [2, s.97].
- Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev və ailəsinə aid olan əşyalar – 50 müxtəlif adda olan xatirə əşyası 1957-ci ildə muzeyə alınmışdır [4, s.85].
- Süleyman Sani Axundova məxsus qol saati muzeyin “Müasir zal”ında nümayiş olunur.
- Yusif Vəzir Çəmənəminliyə aid stolüstü saat və digər şəxsi əşyalar Qarabağ ədəbi mühiti ilə bağlı eksponatlar sırasında mühüm yer tutur.
- Nəcəf bəy Vəzirovun şəxsi kitabxanasından olan bir neçə kitab muzeyin “Natəvan zalı”nda nümayiş olunur.
- İlyas Əfəndiyevə məxsus fotoaparat muzeyin “Müasir zal”ında sərgilənən qiymətli xatirə əşyalarındandır.

Yuxarıda adları çəkilən xatirə əşyaları ilə bərabər, Nizami muzeyində Qarabağ elmi-mədəni mühitinin əsas simalarından hesab edilən bir neçə görkəmli şəxsiyyətin əks olunduğu portret və tablolar da nümayiş etdirilir. Həmin rəsm əsərləri bunlardır: Mir Möhsün Nəvvab (rəssam: Mürsəl Nəcəfov), Fatma xanım Kəminə (rəssam: Güllü Mustafayeva), Xan qızı Natəvan (rəssam: Oqtay Sadıqzadə), Üzeyir Hacıbəyli (rəssam: Nəcəfqulu), Y.V.Çəmənəminli (rəssam: Yusif Hüseynov), Süleyman Sani Axundov (rəssam: Həsən Ağayev), N.Vəzirov (rəssam: Böyükağa Mirzəzadə). Eləcə də muzeyin eksponatları arasında Qasım bəy Zakir və Üzeyir bəyin büstləri, Xurşidbanu Natəvanın heykəli də vardır. Zənnimizcə, bu qiymətli eksponatlar sırasına

əslən Şuşadan olan böyük xalçaçı rəssam Lətif Kərimovun yaradıcılığına məxsus nəfis xalıları və Azərbaycanın ilk monumentalçı qadın heykəltəraşı, Şuşa əsilli Münəvvər Rzayevanın yaratdığı, Nizami muzeyinin ekspozisiyasını bəzəyən qiymətli əsərlərini də daxil etmək yerinə düşər.

Nəticə. Hər bir muzey keşiyində durduğu maddi mədəniyyət nümunələrinin tarixi ilə bağlı məlumatların hifz edilərək gələcək nəsillərə ötürülməsi, onların həm yerli, həm də beynəlxalq aləmdə tanınması sahəsində fəaliyyəti ilə seçilir. Muzeylərin təbliğat prinsipləri arasında “konseptual missiya” anlayışı xüsusi yerə malikdir. Sözügedən anlayış muzeyin bu və ya digər istiqamətdə həyata keçirdiyi fəaliyyətin elmi-fəlsəfi əsaslarını, hüquqi mövqeyini və strateji baxışlarını ifadə edir.

Bu mənada Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi Qarabağ mədəni irsinin qorunması, ictimai şüurda möhkəmləndirilməsi və beynəlxalq səviyyədə təbliği sahəsində əhəmiyyətli rol oynayır. Muzeydə Qarabağ ədəbi mühiti ilə bağlı qiymətli məlumatlar fonunda Azərbaycanın bu dilbər guşəsinin tarixi, musiqisi, sənətkarlıq nümunələri haqqında da mühüm informasiyalar yerli və əcnəbi tamaşaçıların diqqətinə çatdırılır. Nizami muzeyinin həm ekspozisiyası, həm də fondu Qarabağ mədəniyyətinə aid görkəmli şəxsiyyətlərin portretləri, heykəlləri və şəxsi əşyaları ilə yanaşı, şuşalı sənətkarların dəyərli yaradıcılıq nümunələri ilə də zəngindir. İstər 30 illik işğal dövründə, istərsə də əzəmətli İkinci Qarabağ savaşından sonrakı dövrdə Azərbaycan mədəniyyətinin beşiyi hesab olunan Qarabağ bölgəsi ilə bağlı həqiqətləri yerli əhali ilə yanaşı, beynəlxalq ictimaiyyətin nəzərinə çatdırmaq, qonaqları bu istiqamətdə maarifləndirmək muzeyin qarşısında duran əsas prioritetlərdən olmuşdur.

Nizami muzeyinin Xurşidbanu Natəvan adına Qarabağ filialı işğal nəticəsində böyük ziyan görmüş və öz fəaliyyətini qeyri-müəyyən vaxta dayandırmaq məcburiyyətində qalmışdır. Bu mənada Nizami muzeyinin üzərinə ikiqat məsuliyyət düşmüş və o, yalnız mədəni irsi nümayiş etdirməklə kifayətlənməyərək, həm də kollektiv yaddaşın qorunmasına xidmət etmişdir.

Muzeyin konseptual missiyası təkcə təbliğat deyil, həm də mədəni hüquqların müdafiəsi və tarixi ədalətin bərpasıdır. Belə ki, xarici qonaqlara verilən izahatlar nəticəsində Ermənistanın mədəniyyətimizə qarşı törətdiyi vəhşiliklər beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılır. Ziyarətçilər azad edilmiş ərazilərdə aparılan bərpa işlərini öyrəndikcə bunu yüksək qiymətləndirirlər. BMT-nin 2007-ci il sənədində vurğulanan mədəni irsə çıxış hüququ muzeyin fəaliyyətində reallaşdırılır. Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi həm yerli vətəndaşların, həm də əcnəbilərin Qarabağ mədəniyyətini, ədəbiyyatı və tarixini tanıması üçün mühüm platformadır və muzeyin fəaliyyəti mədəni irsin qorunması ilə yanaşı, milli kimliyin gücləndirilməsi, beynəlxalq aləmdə tanınmasına xidmət edir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Bünyadzadə S. Xurşidbanu Natəvanın əl işlərində bədii tikmə növləri /Konfrans materialı/ – Xan qızı Natəvan və Azərbaycan qadınının ədəbi-mədəni mübarizələri. Bakı, 5-6 iyul, 2022
2. Nizami adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin əsərləri [Mətn] / Azərb. SSR Elmlər Akademiyası; red.H.Araslı [və b.] /5 cilddə/, II cild, Bakı: “Elm”, 1964, 150 s.
3. Nizami adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin əsərləri [Mətn] / Azər. SSR Elmlər Akademiyası; red.hey. V.V.Devitt [və b.] /5 cilddə/, IV cild, Bakı: “Qızıl Şərq”, 1973, 169 s.
4. Nizami adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin əsərləri [Mətn] / Azər. SSR Elmlər Akademiyası; red.H.Araslı [və b.] /5 cilddə/, III cild, Bakı: “Elm”, 1968, 176 s.
5. Rəhimova G. Nadir xatirə əşyası /Məqalə/ – “Risalə” elmi araşdırmalar jurnalı №1. Bakı, 2005, s.332-339
6. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi, 1995 (son dəyişikliklərlə) /Elektron resurs/ <https://e-qanun.az/framework/897>
7. Azərbaycan Respublikasının “Muzeylər haqqında” Qanunu. Bakı: Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi, 2000 (24 mart) /Elektron resurs/ <https://e-qanun.az/framework/735>
8. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi haqqında Əsasnamə. Bakı: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 06 iyun, 2018 /Elektron resurs/ <https://e-qanun.az/framework/39127>
9. Azərbaycan Respublikasının “Tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması haqqında” Qanunu (470-IQ, 10 aprel 1998). /Elektron resurs/ <https://e-qanun.az/framework/3526>
10. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı. İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt. 16 dekabr 1966-cı il, Nyu York: /Elektron resurs/ <https://jlc.gov.az/storage/pages/1223/iqtisadi-sosial-ve-medeni-huquqlar-haqqinda-beynelxalq-pakt.pdf>
11. Vətənim – Zəfər gününün 1 illiyi /Elektron resurs/ – <https://www.youtube.com/watch?v=jm8BvMXTx-c>
12. 1954 Haaqa Konvensiyası, Maddə 4(1)-(2) – /Elektron resurs/ <https://www.unesco.org/en/heritage-armed-conflicts/convention-and-protocols/1954-convention>
13. UNESCO. Dünya mədəni və təbii irsinin mühafizəsi haqqında Konvensiya. 16 noyabr 1972-ci il, Paris: /Elektron resurs/ <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>
14. UNESCO. Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında Konvensiya. 17 oktyabr 2003-cü il, Paris: /Elektron resurs/ <https://ich.unesco.org/en/convention>

Məqaləyə istinad: Rəhilə Sadıqova. Qarabağ mədəni irsinin hüquqi və elmi müstəvidə mühafizəsi: Nizami muzeyinin konseptual rolu. Nömrə 2 (29), 2025. səh.123-130.
DOI.10.30546/2702-0034.2025.2.29.058

**LEGAL AND SCIENTIFIC PROTECTION OF THE CULTURAL
HERITAGE OF KARABAKH: THE CONCEPTUAL ROLE OF THE
NIZAMI MUSEUM**

S u m m a r y

Karabakh has consistently attracted attention with its diverse artistic expressions in areas such as folklore, architecture, music, and carpet weaving. As a result of occupation policy of Armenia, for nearly 30 years numerous historical monuments, museums, mosques, mausoleums, as well as household and cultural artifacts across the Karabakh region were destroyed, looted, or appropriated. This rich cultural heritage, considered a common value of humanity, must be restored and preserved in accordance with both national legislation and the requirements of international law.

This article examines the legal frameworks relevant to this issue and analyzes the steps taken to protect cultural heritage of Karabakh within this context. It also addresses the preservation and promotion of cultural artifacts specific to the Karabakh region within the scientific and cultural activities of the National Museum of Azerbaijani Literature named after Nizami Ganjavi.

The Nizami Museum plays a vital role in representing cultural legacy of Karabakh, ensuring its legal protection, and presenting it to the public. At the same time, the Museum is significantly involved in the international recognition and promotion of the rich heritage that reflects cultural environment of Karabakh. The exhibits on display embody the profound values of culture in Karabakh. Thus, the Nizami Museum not only showcases valuable works of art but also defends the cultural rights of the people and conveys these values to future generations. In this regard, the Museum's activity also represents an important social and ideological mission aimed at the restoration of historical justice.

Рахила САДЫГОВА

**ПРАВОВАЯ И НАУЧНАЯ ОХРАНА КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ
КАРАБАХА: КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ РОЛЬ МУЗЕЯ НИЗАМИ**

Р е з ю м е

Карабах на протяжении веков привлекал внимание своими уникальными произведениями искусства в таких областях, как зодчество, фольклор, музыка, ковроткачество. В результате оккупационной политики Армении на протяжении почти 30 лет на территории Карабаха было разрушено, разграблено или присвоено множество исторических памятников, музеев, мечетей, мавзолеев, а также образцов материальной и духовной культуры. Это богатое культурное наследие, являющееся общечеловеческой ценностью, должно быть восстановлено и сохранено в соответствии с требованиями как национального законодательства, так и международного права.

В статье рассматриваются вышеупомянутые правовые рамки, анализируются усилия, предпринятые в направлении охраны культурного наследия Карабаха именно в этом контексте. Особое внимание уделяется вопросам сохранения и популяризации культурных образцов, характерных для Карабахского региона, в рамках научно-культурной деятельности Национального Музея Азербайджанской Литературы имени Низами Гянджеви.

Экспозиция Музея Низами представляет культурное наследие Карабаха, обеспечивает его правовую защиту и доводит до широкой общественности. Одновременно музей играет важную роль в международном признании и популяризации богатого наследия, отражающего культурную среду Карабаха. Экспонаты, представленные в музее, воплощают в себе богатые духовные и художественные ценности Карабахской культуры. Таким образом, Музей Литературы не только демонстрирует ценные произведения искусства, но и отстаивает культурные права народа, передавая эти ценности будущим поколениям. В этом контексте деятельность музея представляет собой важную социальную и идеологическую миссию, направленную на восстановление исторической справедливости.